

ДЕВІД БРУКС

ДНК ОСОБИСТОСТІ

Переклала з англійської
Ганна Елланська

«НАШ ФОРМАТ» · Київ · 2017

[Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>](http://kniga.biz.ua)

ЗМІСТ

<i>Передмова. Адам II</i>	9
<i>Розділ 1. Зсув</i>	17
<i>Розділ 2. «Я» покликане</i>	34
<i>Розділ 3. Перемога над собою</i>	75
<i>Розділ 4. Боротьба</i>	110
<i>Розділ 5. Самовладання</i>	150
<i>Розділ 6. Гідність</i>	182
<i>Розділ 7. Кохання</i>	212
<i>Розділ 8. Упорядкована любов</i>	254
<i>Розділ 9. Самоаналіз</i>	286
<i>Розділ 10. Велике «Я»</i>	321
Подяки	362
Примітки	365

Передмова

АДАМ II

ОСТАННІМ часом я замислююся про різницю між чеснотами зовнішніми, показними, ніби для резюме й чеснотами внутрішніми, прихованими глибоко в душі людини й непомітними на перший погляд. Перші ти вписуєш у своє резюме, це ті вміння, які ти пропонуєш на ринку праці і які забезпечують тобі помітний зовні успіх. Чесноти внутрішні глибші. Про них згадуватимуть, навіть коли тебе не стане на цьому світі, адже саме вони є твоєю сутністю — чи добрий ти, чи чесний, чи справедливий, які збудував взаємини тощо.

Багато хто погодиться, що чесноти внутрішні важливіші від зазначених у резюме, проте зізнаюся, що значну частину свого життя я більше замислювався про останні, аніж про перші. Наша освітня система, безперечно, теж орієнтована здебільшого на чесноти для резюме. А публічні дискусії зводяться переважно до практичних рекомендацій на сторінках популярних журналів на зразок «допоможи собі сам». Зрештою, більшість із нас краще уявляє, як досягти кар'єрного успіху, ніж те, як виховати сильний характер.

Книжка «Самітник віри», яку 1965 року написав рабі Йосеф Соловейчик*, допомогла мені в моїх роздумах про ці дві категорії чеснот. Соловейчик зауважив, що в Книзі Буття наведено два описи створення світу**, і доводив, що вони відображають дві наші протилежні сутності, назвавши їх Адам I та Адам II.

* Йосеф Дов-Бер ха-Леві Соловейчик (1903–1993) — єврейський мислитель ХХ століття, один із найвагоміших тлумачів традиційного юдейського права (галаха), що регламентує релігійне, сімейне й громадське життя віруючих євреїв. Лідер ортодоксального єврейства США. *(Тут і далі примітки редакції).*

** У Книзі Буття 1:26–2:3 і 2:4–3:24 наведено дві паралельні оповіді створення світу і людини.

Переосмисливши категорії Соловейчика, можна сказати, що Адам I — це амбіційна складова нашої вдачі, зорієнтована на кар'єру. Адам I — зовнішній, практичний Адам. Він прагне будувати, діяти, створювати й винаходити речі. Йому хотілося б посідати високе становище й здобувати перемоги.

Адам II — це внутрішній Адам, який прагне уособлювати певні моральні якості. Адам II воліє мати спокійний глибокий характер, виважене й цілісне почуття правильного й неправильного — не лише робити добрі справи, а й бути хорошим. Адам II прагне любити всім серцем, жертвувати собою заради служіння іншим, жити відповідно до божественної істини, мати цілісну внутрішню сутність, поважати світобудову й природні здібності кожного.

Якщо Адам I ладен завойовувати світ, то Адам II налаштований коритися покликанню служити світові. Якщо Адам I творчий і насолоджується власними досягненнями, Адам II задля певної сакральної мети часом відмовляється від успіху й становища, якого досягнув у світі. Якщо Адам I цікавиться, як речі влаштовані, Адам II з'ясує, чому вони існують і навіщо, зрештою, ми тут. Якщо Адам I завжди сповнений відваги рухатися вперед, Адам II прагне повернутися до власних витоків і насолоджуватися теплом родинного затишку. Якщо девізом Адама I є «успіх», то життя Адама II розгортається як моральна драма, а його кредо — «милосердя, любов і духовне переродження».

Соловейчик твердив, що ми живемо у протиріччі між цими двома Адамами. Зовнішнього величного Адама I та внутрішнього лагідного Адама II неможливо цілковито примирити між собою. Ми завжди лишаємося в пастці внутрішнього протистояння. Наше покликання — відповідати вимогам обох ролей, і ми мусимо оволодіти мистецтвом жити в постійному протистоянні цих двох сутностей.

А найскладніше в цьому протистоянні, скажу я вам, те, що Адам I і Адам II керуються різними логіками. Адам I, творець, першовідкривач, будівничий, послуговується відверто практичною логікою. Це логіка економіки. Інвестиції збільшують продуктивність. Доклавши зусилля, отримаєш винагороду. Практика вдосконалює. Дотримуйся власних інтересів. Максимально збільшуй власну користь. Підкорюй світ.

Адам ІІ керується протилежною логікою. Це логіка духовна, а не економічна. Тобі потрібно віддавати, щоб отримати. Ти маєш скоритися чомусь зовнішньому задля того, щоб стати сильнішим внутрішньо. Ти маєш подолати своє бажання отримати те, чого тобі хочеться. Успіх призводить до найбільшого провалу, яким є гордіня. Невдача приносить найбільший успіх, яким є смиренність і навчання. Щоб наповнити себе, потрібно забути про себе. Щоб знайти себе, потрібно себе втратити. Щоб забезпечити кар'єру Адама І, слід плекати й нарощувати власні сили. Щоб виховати духовний стрижень Адама ІІ, потрібно глянути в очі власним слабкостям.

Кмітлива тварина

Ми живемо в культурі, яка плекає Адама І, зовнішнього Адама, і нехтує Адамом ІІ. Ми живемо в суспільстві, яке заохочує нас замислюватися над тим, як побудувати успішну кар'єру, але залишає не сформульованим для багатьох із нас питання про те, як удосконалювати внутрішній світ. Конкуренція за те, щоб перемогти й стати об'єктом захоплення, настільки жорстока, що поглинає все навкруги. Споживацький ринок спонукає нас керуватися прагматичними розрахунками, задовольняти наші бажання, нехтуючи моральними принципами, на які спираються наші щоденні рішення. Через гамір поспішного й неглибокого спілкування набагато складніше почути тендітні звуки нашого ества, що долинають з глибини. Ми живемо в культурі, яка навчає нас просувати й рекламувати себе, здобувати вміння, потрібні для досягнення успіху, але мало спонукає до смирення, співчуття й справжньої боротьби із собою, які необхідні для того, щоб виховувати характер.

Якщо ти існуєш лише як Адам І, ти перетворюєшся на кмітливу тварину, підступне створіння, кероване інстинктом самозбереження, майстерного гравця, що перетворює все довкола на гру. Якщо це все, що в тебе є, ти витрачаєш багато часу на вдосконалення своєї професійної майстерності, але не маєш чіткого уявлення про те, що може бути сенсом життя, а отже ти не знаєш, чому присвятити свої вміння, який з кар'єрних шляхів буде найкращим

і піднесе тебе найвище. Роки минають, а найглибші частини тебе так і залишаються недослідженими й невизначеними. У тебе немає вільної хвилинки, але тебе переслідує невизначена тривога, що твоє життя не має кінцевої мети й сенсу. Ти існуєш, відчуваючи несвідому тугу, відсутність любові, дуже далекий від духовних помыслів, які надають життю цінності. Тобі бракує внутрішніх критеріїв для того, щоб брати на себе непорушні зобов'язання. Ти ніколи не виховував внутрішньої стійкості, цілісності, яку можна було б протиставити загальному осуду чи серйозному удару. Виявляється, ти робиш щось, що подобається іншим людям, незалежно від того, правильно це чи ні. Ти безглуздо оцінюєш інших за їхніми здібностями, а не за їхньою гідністю. У тебе немає жодної стратегії виховання характеру, а без цього не лише твій внутрішній світ, а й зовнішнє життя, зрештою, розлетяться на друзки.

Це книга про Адама II. Вона про те, як деяким людям вдалося вигартувати сильний характер. Вона про певний спосіб мислення, притаманний людям у різні часи, завдяки якому вони виплавляли свою сутність із криці й плекали мудре серце. Я написав її, щоб урятувати свою душу.

Я народився з природною схильністю до поверховості. Тепер я працюю як експерт і оглядач. Я заплатив за можливість бути самозакоханим хвальком, сипати своїми переконаннями, триматися так, ніби я значно впевненіший у них, ніж є насправді, удавати, ніби я розумніший, ніж є насправді, поводитися так, немов я кращий і авторитетніший, ніж воно є насправді. Мені довелося попрацювати більше, ніж іншим людям, аби лишень не перетворитися на самовдоволену посередність. Я краще усвідомив, що, як і нині в багатьох людей, у моему житті також не було чітко визначених духовних прагнень, — я невизначно відчував необхідність бути добрим, почасти хотів прислужитися якійсь великій меті, і водночас мені бракувало певної системи критеріїв духовності, я не мав ясного розуміння, як жити насиченим внутрішнім життям, і навіть чітко не уявляв, як виховується характер і досягається глибина. Я з'ясував, що без ретельної концентрації на тій стороні нашої вдачі, якою є Адам II, дуже легко перетворитися на самовдоволеного нікчему. Ти оцінюєш себе за поблажливою кривою. Ти безоглядно

рухаєшся за своїми бажаннями, куди б вони не завели, і потураєш собі доти, доки явно не завдаєш комусь шкоди. Ти вважаєш: якщо ти подобаєшся людям довкола себе, то ти, напевно, достатньо хороший. Зрештою, ти поступово перетворюєшся на щось трохи менш переконливе, ніж ти сподівався. Ганебне провалля розкривається між твоїм реальним «я» і ідеальним. Ти усвідомлюєш, що голос твого Адама І гучний, натомість голос Адама ІІ приглушений; життєвий план Адама І зрозумілий, а життєвий план Адама ІІ неясний; Адам І наготові, а Адам ІІ — немов сновида.

Коли я писав цю книгу, я був непевен того, що зможу рухатися дорогою до сильного характеру, але я хотів принаймні збагнути, як ця дорога виглядає і як її проторували інші люди.

План

Структура цієї книги проста. У наступному розділі я характеризую колишній моральний клімат. Це була культурна й інтелектуальна традиція, доктрина «кривого дерева»*, у якій нашій недосконалої відводилося особливе місце. Це була традиція, яка вимагала смиренності у відповідь на наші недоліки. Проте саме в цій традиції вважалося, що кожен з нас має сили протистояти власним слабкостям, приборкати власні пороки й під час цього протиборства виховувати свій характер. Якщо успішно протистояти своїм слабкостям, ми отримаємо шанс зіграти свою роль у величній моральній драмі. Ми можемо прагнути до вищої мети, аніж просто бути щасливими. Ми можемо використовувати щоденні нагоди для того, щоб розвинути в собі чесноти й прислужитися світові.

Потім у біографічних есе, які водночас є есе про моральні цінності, я описую, чим є цей характеротворчий метод у реальному житті. З часів Плутарха моралісти намагаються прищепити певні норми поведінки, наводячи відповідні приклади. Неможливо зробити наповненим життя Адама ІІ, просто читаючи проповіді чи до-

* Ідею про людину як «криве дерево», яка ніколи не зможе «випростатися» й стати кращою, правильнішою, досконалішою, було висловлено в категоричному імперативі І. Канта.

тримуючись абстрактних правил. Приклад — найкращий учитель. Найімовірніше, ми духовно вдосконалюємося тоді, коли прокидається наше серце, коли ми стикаємося з людьми, якими ми захоплюємося і яких любимо, і свідомо чи несвідомо змінюємо свої життя, наслідуючи їхні.

Істина відкрилася мені раптово, коли у своїй колонці я описав власне відчуття безвиході через те, що в школі дуже важко навчитися бути добрим, і ветеринар на ім'я Дейв Джолі надіслав мені електронною поштою листа, який влучив у ціль.

Серце неможливо навчати в аудиторії якимось інтелектуальним способом, як студентів, що механічно пишуть конспекти... Добрі, мудрі серця дістають лише сумлінно докопуючись до самої сутності у власній душі й усе життя лікуючи шрами... Цьому неможливо навчити, це не надішлеш електронною поштою і не поділишся цим у твіттері. Сама людина має виявляти це в глибинах власного серця лише тоді, коли остаточно готова вирушити на його пошуки, не раніше.

Завдання мудрої людини — витримати фрустрацію та продовжувати бути прикладом небайдужості, старанності й наполегливих пошуків сутності у своєму житті. Те, чому вчить мудра людина, — лише найменша частина з того, що вона дає. Сукупність усього — її життя, те, як вона живе до найдрібніших подробиць, — ось це і є сутність того, що передається іншим. Ніколи не забувайте про це. Основна ідея полягає в тому, що людина, яка протягом усього життя доклала зусиль для того, щоб самовдосконалюватися, колись зрушила з місця завдяки ще одній мудрій людині, яку тепер приховує від реципієнта імліста заволока часу. Життя набагато складніше, ніж ми уявляємо, причини й наслідки сплітаються в єдину величезну духовну конструкцію, що продовжує спонукати нас робити більше, ставати кращими, навіть коли ми перебуваємо в найнестерпнішій бентежній темряві.

Слова Дейва Джолі дещо пояснюють принципи, на яких ґрунтується ця книжка. Люди, портрети яких змальовані в розділах з другого по десятий, утворюють строкату компанію — білі й темношкірі, чоловіки й жінки, віруючі й атеїсти, письменні й неписьменні. Усі вони далекі від досконалості. Проте вони дотримувалися способу життя, який нині не дуже поширений. Вони чітко усвідомлювали свої вади, вели внутрішню боротьбу з ними й до

певної міри гідно виходили із цих поєдинків. Коли ми подумки звертаємося до них, у пам'яті спливає передусім не те, чого вони досягли, — наскільки значущими не були б їхні досягнення, — а те, якими вони були. Я сподіваюся, що ці приклади запалять властиве кожному з нас відчайдушне прагнення бути кращим і рухатися їхнім курсом.

У заключному розділі книги я підсумовую ці теми. Я зупиняюся на тому, чому через нашу культуру складніше бути добрим, і підсумовую філософію «кривого дерева» низкою характерних особливостей. Якщо ви прагнете ознайомитися зі сконденсованим ідейним змістом цієї книжки, читайте до самого кінця.

Іноді, чи навіть у цей час, ви зустрічаєте людей, яким властива вражаюча внутрішня цілісність. Вони не живуть фрагментарним, спонтанним життям. Вони досягли внутрішньої гармонії. Вони спокійні, врівноважені й заглиблені у свою справу. Вони не відхиляються від курсу через шторми. Вони не зневірюються в скрутну годину. Їхні погляди послідовні, а серця надійні. Вони авторитетні й непохитні. Їхні чесноти не відчайдушні, як у «тямущих» тинейджерів; це дозрілі чесноти, притаманні людям, які трохи пожили й побачили і радість, і горе.

Деколи ти навіть не помічаєш таких людей, бо попри зовнішню люб'язність і життєрадісність, разом з тим, вони досить стримані. Їм властиві чесноти скромних людей, які схильні робити щось корисне й не потребують нічого доводити світові. Цими чеснотами є смиренність, самовладання, стриманість, помірність, шанобливість і м'яка самодисципліна.

Ці люди наче випромінюють якусь духовну радість. Їхні голоси одночасно тихі й незмінні. Вони гнучко діють під час суворих випробувань. Вони не реагують на несправедливі образи й зберігають почуття власної гідності, коли інші намагаються принизити їх, стримуються, коли їх провокують. Проте ці люди досягають свого. Свої вчинки, сповнені жертвовного служіння, вони роблять із таким звичайним виглядом, ніби просто купують продукти. Вони не замислюються, наскільки вагомим є те, що вони роблять. Вони взагалі не думають про себе. Схоже на те, що вони просто захоплю-

ються недосконалими людьми довкола. Дізнавшись про щось, що потрібно зробити, вони одразу це роблять.

Спілкуючись з ними, відчуваєш себе дотепнішим і розумнішим. Вони переходять з одного соціального прошарку до іншого, здається, навіть не усвідомлюючи, що відбувається. Після нетривалого знайомства з ними спадає на думку, що тобі ніколи не доводилося чути, щоб вони хизувалися, або бути свідком їхньої самовпевненості чи затягості у власних переконаннях. Вони навіть не натякають на власну винятковість і свої досягнення.

Їхнє життя не було безконфліктним і безтурботним, дорогою до зрілості їм довелося долати перешкоди. Вони пройшли певний шлях до осмислення фундаментального питання буття, яке у формулюванні Олександра Солженіцина* виглядає так: «Лінія, що розділяє добро і зло, пролягає не між країнами, не між класами, не між партіями — вона проходить крізь кожне людське серце».

Це люди, які виховали сильний внутрішній характер, які досягли певної глибини. У цих людях досягнення успіху поступилося місцем боротьбі за те, щоб зробити глибшою душу. Після життя, що промайнуло в пошуках рівноваги, Адам I схилив голову перед Адамом II. Це і є люди, яких ми шукаємо.

* Солженіцин Олександр Ісайович (1918–2008) — російський письменник, драматург, публіцист, поет, громадський і політичний діяч. Лауреат Нобелівської премії з літератури (1970). Дисидент, активно виступав проти комуністичних ідей і політики СРСР.